

ЈАСЕНОВАЦ И МИ
Српска култура сећања на усташки злочин геноцида

Приредио Владимир Димитријевић

Уредник
Зоран Колунџија

ЈАСЕНОВАЦ И МИ

Српска култура сећања
на усташки злочин геноцида

Приредио

Владимир Димитријевић

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Садржај

СРБИ, ИНДИЈАНЦИ И „БЛАЖЕНИ АЛОЈЗИЈЕ“:

Уместо предговора

Хрватски бискупи поново јашу	11
Како се Хрвати моле Степинцу	12
Чињенице као такве: Срби	13
Чињенице као такве: Српски мали костури	14
Чињенице као такве: Јастребарско и Степинчева Грациоза	15
Чињенице као такве: Дневник једног гробара	18
Чињенице као такве: Индијанци	20
Чињенице као такве: Срби и Индијанци	22
О овој књизи	23

СРПСКА КУЛТУРА СЕЋАЊА И ЈАСЕНОВАЦ:

Изазови и одговори

Уместо увода	29
Никола Живковић: Угледајмо се на друге народе кад памтимо своја страдања	31
Миломир Степић: Геополитика и историјско памћење: Јасеновац и српска стратешка култура	37
Мило Ломпар: Геноцид и српски културни образац – шта стоји иза покушаја релативизације Јасеновца?	40
Стефан Каргановић: Да ли ће Јасеновац постати „четничка измишљотина“ или ће остати заветни храм овог народа, зависи само од наше спремности да памтимо и сведочимо	44
Драгиша Бојовић: Прилози за историју бола	52
Драган Хамовић: Јасеновац и ја	54
Милан Ружић: Све ће то НАТО позлатити	62
Владимир Умељић: Извештај из Јерусалима	67

Срђан Воларевић: Брозов бетон и истина о жртви:	
о самозаборавау и 700 хиљада умучених	72
Место Јасеновца у нашој култури сећања	72
Смањивање броја жртава	76
Протојереј-ставрофор Др Стојиљко Н. Кајевић:	
Само жртве могу да опросте.....	83
Дејан Мировић: На шта нас подсећа Јасеновац?	85
Јован Пејин: Јасеновац у српској историји	86

АПЕЛИ ЗА ОДБРАНУ ИСТИНЕ О ЈАСЕНОВЦУ

Удружење заточеника и потомака: Отворено писмо у вези са бројем жртава логора Јасеновац (2006)	91
Апел СПЦ за одбрану светих српских новомученика јасеновачких	95
Протестно писмо поводом обнове и одбране усташких злочина и идеја	101
Писмо 105 српских интелектуалаца: Протест против порицања геноцида над српским народом	104
Нестручно поигравање бројем жртава Јасеновца.....	111
Протестно писмо против умањења броја јасеновачких жртава.....	111
Зоран Чворовић, Александар Лазић, Владимир Димитријевић:	
Против ревизије броја жртава: Зашто смо потписали један апел? Стварно: зашто смо потписали?	117
Заборав жртава	118
Жртве у НДХ.....	119
Тито и усташе.....	120
Насилно брисање памћења	121
Ако све ово имамо у виду.....	122
Сведочење усташког жупника	124
Шта кажу јеврејске жртве?	125
И шта сад? Голдштајн и Корб	127
Зашто ревизионисти не траже поименце све јеврејске жртве?.....	129

НА ПУТУ ЧУВАЊА ИСТИНЕ

Слободан Антонић: Ко је направио Јасеновац – фашисти или Хрвати?	133
Траума Јасеновца	161
Никола Милованчев: Мук. О броју жртава у Југославији 1941–1945, њихово умањивање и ниподаштавање	183
Процене и полемике о броју жртава 1985–1998.	183
Расправе о броју жртава на почетку XXI века	193
Пример ревизионизма: „Није било крематоријума у Јасеновцу“ (Бојан Д. Ђокић)	195
Где је истина о броју жртава и како је утврдити?	200
Никола Милованчев: Умањивање броја жртава неће проћи ..	204
Случај <i>Церузалеџ њосџа</i>	204
Реакције Ристића и <i>Церузалеџ њосџа</i>	205
Наша нечињења	206
Истраживања у Јасеновцу: Успомене сестре др Виде Бродар ..	207
Др Славица Гароња Радованац: Још једном о Јасеновцу – поводом нове књиге Иве Голдштајна	215
Маринко Вучинић: Јасеновац и наша култура сећања	218
Милош Ковић: Разумети зло	222
Зоран Колунџија: „Јасеновац никада није био табу тема“	226

**СРБИ, ИНДИЈАНЦИ И
„БЛАЖЕНИ АЛОЈЗИЈЕ“:
Уместо предговора**

ХРВАТСКИ БИСКУПИ ПОНОВО ЈАШУ

Књига о месту Јасеновца у српској култури сећања (а Јасеновац, не заборавимо, није само један логор, него систем логора, у који се могу уврстити и усташки логори за српску децу, попут Сиска и Јастребарског) излази у прави час, баш када је „Црква у Хрвата“, по ко зна који пут, стала на страну најгрубљег ревизионизма истине о геноциду над Србима у НДХ.

Хрватски бискупи, на челу са ноторним кардиналом Бозанићем, по ко зна који пут правдају блаженога им Алојзија, и тврде да су логори за српску децу у НДХ, Сисак и Јастребарско, лечилишта, у којој је улога Степинчевог римокатолицизма била крајње лековита. Наравно, чињенице о Степинцу и улози његових истовераца у НДХ су сасвим другачије, али ко им шта може? Они су у ЕУ и НАТО-у, и могу да пишу и причају шта год хоће. Мада се, наравно, чињенице знају. (1)

Један пријатељ ми, пошто смо причали о свему, шаље електронско писмо: „То је све јасно. И не би било проблема – препустимо Хрвате Богу, Који их је казнио вечном непокајивошћу – да они који би требало да чувају достојанство наше Цркве и народа нису провели године и године „тупећи зубе“ у некаквом дијалогу с хрватским бискупима о томе да ли је Степинац светац или није, и играјући, како ти кажеш, игру ’бројке и слова’ са јасеновачким жртвама. Паре за тај ’дијалог’ узимали су са оне гомилице коју је народ српски и православни направио од својих убогих дарова. И после свега су добили писмо хрватских бискупа, који бране Степинца и слична чудовишта ватиканског кошма-

ра. Срби су, по ко зна који пут, згранути. 'Ма је ли можно', питају се, као оне две домаћице у Бајфордској ТВ серији за децу, *Невен*. Увек исто – Хрвати нам плују у лице, а ми им нешто доказујемо и чудимо се како су тако 'злочести'. Као, они не знају, наивни су.

Мени једно није јасно – како неки могу да канонизују умучену децу српску, побијену од папиних усташа, и да 'воде дијалог' о Степинцу. Можда сам глуп, заостао, прост, лишен екуменске љубави, али ми се смучи кад видим да достојанство Срба нема ко да институционално брани.“

Разумео сам свог пријатеља. Не бих био тако оштар, али разумео сам га. Јер, папа Иван Павао Други је Степинца увео у ватикански календар, и Хрвати му од 1998. служе службе и подижу храмове. И моле му се, него шта!(2)

КАКО СЕ ХРВАТИ МОЛЕ СТЕПИНЦУ

Ево молитве Хрвата Степинцу као свецу: „Господине, Боже наш, Ти си блаженом Алојзију Степинцу дао милост чврсто вјеровати у Исуса Христа и спремност трпјети за њега све до мученичке смрти. Помози нам слиједити његов примјер и његов наук да бисмо љубили Христа како га је он љубио и служили Цркви како јој је он служио све до даривања властитога живота за њу. Његова жива вјера у Исуса Христа и постојана љубав према Цркви нека нас учврсте у борбама живота на путу вјечнога спасења. По његову заговору удијели милост свога благослова нашим бискупима, свећеницима, редовницима и редовницама, свећеничким и редовничким приправницима, нашим обитељима, да буду чврсте у вјери и благословљене новим и бројнијим животима. Буди утјеха свим старијим особама те помоћ болесницима и патницима. Очеве и мајке, дјецу и младе очувај од

унутарњих и вањских погibeљи душе и тијела. Удијели милост свећеничких и редовничких звања нашој жупи, нашој бискупији и Цркви у Хрвата. По његову заговору удијели ми милост. По Крису Господину нашему. Амен.“(3)

И химне му певају, него шта!(4)

Ко не верује, нека чита и гледа!

Хрватски бискупи нас уверавају да је њихов светац Степинац помагао страдалну српску децу, и да часне сестре које су надзирале „прихватилишта“ за малишане одвојене од, углавном побијених, родитеља, беху сушта доброта и милосрђе.

Како је то стварно било?

ЧИЊЕНИЦЕ КАО ТАКВЕ: СРБИ

Вања Шмуља, Споменка Кузмановић и Љубица Милекић у каталогу бањалучке изложбе о страдању Срба у НДХ пишу о усташким логорима за децу у Сиску и Јастребарском: „Прихватилиште у Сиску било је најзлогласнији логор за дјецу у НДХ. Кроз овај логор је, у двије године његовог постојања, прошло око 7.000 дјеце, многа од њих су била млађа од годину дана. Мали заточеници смјештани су на више локација а у свакој од њих услови за преживљавање били су минимални. На голем бетону, у мемљивим просторијама без прозора, лежала су дјеца пуна гнојних рана и краста, а свакоме дјетету цурио је из уха гној по којем су милили црви. Њихове очи су биле упаљене и густо су сузиле. Плач дјеце језиво је одјекивао у тим хладним зидинама, забиљежила је Јана Кох у свом Дневнику након посјете Солани.

Прихватилиште у Јастребарском, које би се по Бреслеровим ријечима морало звати не прихватилиштем него уми-

ралиштем козарачке дјечице, чинила су три објекта: преуређене штале италијанског логора у Јастребарском, двораци Ердедијевих у Јаски и једна барака (пошто су усташе непосредно пред долазак дјеце порушиле двије од три бараци) у Доњој Реци. Барта Пулхерија, часна сестра и управница логора у Јастребарском, није дозвољавала коришћење домске запреге за довожење млијека из оближњег села, па се оно свакодневно кварило на високим температурама, док су дјеца умирала од глади. Ни према његоватељицама нису биле боље. Како самостан у Јаски није дозвољавао покопавање шизматика крај католика, његоватељице су лешеве дјеце морале носити у Доњу Реку да би их сахраниле. Носиле су их на рукама, пјешнице, или на бициклу...“ (5)

Толико о екуменизму, оновременом. Тек да се не заборава.

ЧИЊЕНИЦЕ КАО ТАКВЕ: СРПСКИ МАЛИ КОСТУРИ

Танкоћујне екуменистице из Другог светског рата чињаху и ово: „Након дозволе добијене од усташких власти, Хрватски Црвени криж издаје налог Драгици Хабазин да организује преузимање дјеце из Старе Градишке, Млаке, Јабланца, Уштице, Хрватске Дубице и Јасеновца“. Транспорт из логора Стара Градишка урезао им се свима у памћење. „На поду једно до другог и једно на другоме лежала су непомична дјечија тјелашца. Били су то мали костури, на чијим лицима су сијале велике ужарене упале очи. Лежала су дјеца на трулим даскама у жутој каши по којој је плазило на тисуће муха. (...) Једна од нас сестара отворила је врата која воде на таван. У тај су се час почели котрљати у собу 'болнице' костури умрле дјеце. Ту су

на таванско стубиште смјештали мртву дјецу из болнице, мртву покрај тешко болесних. Ови још мало живи костури морали су износити мртве на стубиште... Дјецу су осудили на страшну полагању смрт од глади.“ – остало је записано у Дневнику Јане Кох.

„За један број дјеце која су послије логора преживјела и прихватилишта, наступио је други живот када су колони-зована или усвојена. Али то је био дословно други живот. Под другим именом, будући да своје нису упамтили, а били су одвојени од свих који су га знали, које 'мора свакако одговарати ћудоредним осјећајима и у правилу мора носити хрватско народно обиљежје', како је дефинисано Законском одредбом о уређењу правног положаја државне сирочади, уз вјерску припадност по службеној дужности одређеној у Министарству здравства и удружбе, сви рођендан славе истог дана, '10. Травња.'“(5)

Тако су усташе „спасавале“ српску децу – мењали су им веру, имена и идентитет, и свима одређивали рођендан 10. април, дан када је основана НДХ.

ЧИЊЕНИЦЕ КАО ТАКВЕ: ЈАСТРЕБАРСКО И СТЕПИНЧЕВА ГРАЦИОЗА

Историчар Огњен Карановић пише: „Надстојница' или управитељка 'завода' била је часна сестра *Ана Барџа Пулхерија*, иначе свастика усташког доглавника *Милеџа Будака*, упамћеног по злу чувеној 'рецептури' коначног решења за егзистенцију српског живља у НДХ (*џрећину њобиии*, *џрећину њројјераџи* и *џрећину њокрстиии*). Њена заменица, економ дома, била је *Марија Иновшек*, часна сестра *Грациоза*, родом из Осијека, из кога је у Јастребарско дошла 1941. године. Грациоза је била задужена и за

'вјерску наставу и преодгој дјеце', као и за физичка кажњавања малишана. Страхотне методе које је користила дубоко су остале укореењене у туробном сећању и 'менталном здрављу' хиљада заточених девојчица и дечака. Често би девојчицу, коју је желела да повреди или убије хватала за ногу или руку, да би је потом без равнотеже 'вукла' уз или низ степенице, при чему би лобања детета остајала трајно оштећена, након чега би његов нејаки организам умирао у најгорим мукама. Бестијалности сестре Грациозе и других редовница Светог Винка Паулског, највише би се очитовале у редовном пребијању деце у току 'верске наставе' која је била организована у локалном римокатоличком храму *Цркви Свeйoї Паула*. Наиме, одмах по доласку у јастребарске казамате, па и пре самог чина 'покрштавања', сва православна и јеврејска деца била би подвргнута изузетно напорним, ригорозним часовима 'веронауке' које би организовала сестра Грациоза. Без обзира на узраст и 'педагошку подобност', сва деца имала су дужност, на првом месту, да 'напамет' усвоје знања о историјату усташког покрета, као и 'катекизам' римокатоличке вероисповести. Евентуални пропусти у процесу усвајања наведеног знања, сурово су кажњавани премлаћивањем деце или коришћењем 'специјалне казне' коју су присутне часне сестре и усташе изводиле под називом 'крампус'. У локалном говору становника јастребарског подручја, реч 'крампус' имала је значење 'ђаво'. Сама казна састојала се у поступцима које ћемо сада покушати детаљније да опишемо. Како је 'настава веронауке' извођена у подрумским просторијама храма Светог Паула у Јастребарском од пет часова ујутро, у случају 'тежег васпитног прекршаја' (рецимо поспаности код деце), часна сестра Грациоза наредила би казну 'крампус'. Затим би сву децу (без разлике, да ли су учествовала у 'прекршају' или не) из подрумских просторија одводили

у тавански простор и ту их на часак остављали у потпуном мраку. Након тога, усташки солдат који је имао задатак да непосредно изврши казну, пред престрављеном децом појављивао би се прерушен у костим 'ђавола', са батеријском лампом, којом би осветљавао своје 'демонски искежено лице' у једној руци и тешким ланцем од гвожђа у другој руци. Потом би снажно 'витлао' тим ланцем насумице ударајући децу по њиховим маленим телима. Након наведеног премлаћивања, много деце би остајало 'на месту усмрћено' са смртним повредама и крварењима унутрашњих органа или разбијеним лобањама, а преживели би често били трајно осакаћени и са видљивим ожиљцима на телу, али и оним невидљивим у њиховим праведним и невиним душама. Једном приликом, у току извођења злочиначког 'крампуса', једна девојчица је успела да ухвати своје око у руку, које јој је било избијено када ју је у главу погодио гвоздени ланац. Поменути девојчицу сестра Грациоза је одвела у кухињу и послужила јој чај, за који је рекла да ће од њега 'вјечно заспати'. Такође, остала су мучна сведочанства да су часне сестре тукле и присиљавале децу, посебно девојчице да непрестано одају поштовање и дивљење усташком поглавнику Анти Павелићу, НДХ, да певају усташке песме, али и да обављају послове послуживања сестринства и њихових 'угледних гостију' из реда усташких руководиоца, међу њима и Будака, који су логор у Јастребарском често посећивали. Међу тим милосрдним сестрама, поред Грациозе, истицала се и 'милосрдна' сестра *Божимира*.“(6)

Хрватски бискупи о својим часним сестрама мисле све најбоље. Не заборавимо: Пулхерија, која је *уредовала* Јастребарским, беше рођака Милета Будака, творца успешне србоубилачке формуле зване *Три шрећине* (убити, протерати, покатоличити, и мирна „лијепа њихова“).

ЧИЊЕНИЦЕ КАО ТАКВЕ: ДНЕВНИК ЈЕДНОГ ГРОБАРА

Огњен Карановић наставља: „Усмрћену децу сахрањивао је градски гробар *Фрањо Иловар*, који је о укопима водио брижљиву евиденцију у својој бележници, а исту је историографија упамтила под називом *Дневник Фрање Иловара*. Поменути историјски артефакт, заправо не поседује тај, помало еуфемистички описан, 'дневнички карактер'. Фрањо Иловар је водио своје личне статистичке белешке са повременим кратким наративним описом 'посла' који је обављао за потребе система логора Јастребарско. Увидом у наведене записе, али и каснијим сведочењем Иловара пред истражним и правосудним органима Друге Југославије, непобитно је утврђена смрт преко 1.000 дечака и девојчица, које је потом градски гробар сахрањивао ван градског гробља у масовним и необележеним јамама или гробним местима. Поменути начин сахрањивања српских дечијих жртава изричито су налагле часне сестре, у првом реду Пулхерија, јер су сматрале да српско-православним покојницима, па ни 'шизма-тичкој деци' није место на званичном градском гробљу. Према сведочењу Иловара, надстојница логора, у 'сумраку ума' саветовала је градског гробара како да поступа са телима деце-мученика: *...Њих треба даље у шуму, да им се мјесто не зна...* Мртва дечија тела полагали би у киштре и неугледне сандуке, некада и по десетак посмртних остатака малишана у један неугледни сандук. Иловар није водио евиденцију из алтруистичких или хуманих разлога, који би се састојали у тежњи да постратним генерацијама, али и 'неизбежној' правди, остави непосредне

доказе првог реда о ужасима и примерима геноцида над српском децом, који су се одвијали у Јастребарским казаметима. Фрањо Иловар је записе уносио да би 'по евидентираном учинку', односно у складу са бројем убијене или уморене, а потом сахрањене деце, код усташких власти и сестринства логора могао да наплати своја потраживања за обављене послове. Тако су записи остали веома штур и често описани само цртицама и рецкама, где су наведени знаци указивали на број сахрањене деце, неког, конкретног датума. 'Дневник' је водио од 22. јула до почетка новембра 1942. године, а следећим речима и знацима описивао је детаље 'учињеног посла' и захтева за новчану накнаду: ...*Примио на рачун коџања љубова 10.000 куна за 100 комада дјеце љубоване...* Један од последњих уноса односи се на број од 468 'комада' укопане деце, на основу чега је, како је написао, Иловар зарадио 38.456 куна. Рачуне које је подносио Иловар, својим потписом верификовала је часна сестра Гауденција. Усташка пропаганда бестијално је износила неистине о дешавањима и стању деце која су се налазила у систему казамата логора Јастребарско. Захваљујући преживелом детету-логорашу Драгоју Лукићу, потоњем председнику Удружења преживеле деце логораша Јастребарско, сазнали смо за размере дате пропаганде, која је тврдила да је Јастребарско уствари само прихватилиште за ратну сирочад у коме се о деци брину часне сестре. Готово истоветан наратив може се пронаћи и у историографији о Јастребарском у модерној и демократској Хрватској од 1990. године. Праву истину о поменутој пропаганди сазнајемо из редова каталога и пратећих материјала изложбе *Били смо само дјеца*, аутора Драгоја Лукића, организоване у Музеју жртава геноцида у Београду, пре неколико година: „...И управо онога јулског дана када је Фрањо Иловар сахранио *107 комада*

дјецe, лист 'Нова Хрватска' од 23. јула 1942. године, објавио је преко читаве странице репортажу у којој се између осталог каже: Дјеца која су ослобођена од њарџизанској ројсџива, ојорављају се од њретџрџљених њаџњи на државном добру у Јасџребарском. У недавним њоухваџима који су већ сада уродили великим усџјесима, хрваџске војничке њосџројбе у сурадњи са савезницима ослободиле су и сџа-силе, међу великим бројем живља, и мнојобројну дјецу. С њодручја бојних дјелаџносџи, она су уџућена у њривремене сабирне лојоре, како не би били изложени њоџибелјима ојорчених борби. Међу онима које је хрваџска војска ослободила њарџизанској ројсџива и насиља нашло се мнојо дјеце која су у ројсџиву њарџизана доведена у врло лоше сџање. Поиџио су дјеца била у великим скуџинама, с џоја је џребало у најкраће вријеме дјецу из лојора смјесџиџи у дјечије домове и друја склониџија...“(6)

То су била духовна деца Алојзија Степинца.

Хрватски бискупи верују у хрватску пропаганду из 1942. И данас, и данас. Што да не? То је њихова сакрална традиција. Croatia Sacra, да тако кажемо.

ЧИЊЕНИЦЕ КАО ТАКВЕ: ИНДИЈАНЦИ

Крајем маја 2021, у Канади су нађени остаци преко две стотине деце, чак и оне од три године; откривени су на месту некадашње интернатске школе за домородачку децу, на југу провинције Британска Колумбија, око 350 километара од Ванкувера, код града Камлупса.

Дакле, у Канади су држава и ватикански клер организовали интернате за преваспитавање малих Индијанаца, који су тамо масовно умирали. Премијер Џастин Трудо је